

نیجائی

General Instructions

1. Give numbering to headings
2. Do not write lengthy paragraphs. Write medium sized paragraphs with headings.
3. There should be around 12 headings for 16 marks question.
4. Draw figures/diagram/flowchart where needed.
5. Start new question from fresh page.
6. Each answer should start with Introduction and end with Conclusion.
7. Give more weightage to expressly asked part/s of the question.
8. Change colour scheme for references to give them more visibility.
9. Manage time well.
10. Wide page borders are discouraged. Should be reasonable.
11. Avoid writing wrong references.

سوال نمبر 1 - سینف الملوک غزم و محبت دی
لازوال داستان اے - نثار آکر و -

تعارف :

میاں محمد بخش کیندے نیں
سینف الملوک اک کردار اے الیس نے ایسے عشق
بری بدیع الجمال نال ملنا اے۔ اک انسان دا
بری نال ملنا مافوق الفطرت گل تئیں اوس
دی تگن بھی سی الیس لے اوہ بری نال مل جاندا
اے۔ الیس کیناں وچ سینف الملوک دی غزم و
محبت دی لازوال داستان نظر آوندی اے۔
اگر انسان محنت کرے تے کامیاب ہو سکدا اے
کیندے نیں :

سینف الملوک بری دل بھینے نال محبت دل دی
جس جزے لوں لوڑن ٹرے اوڑن اک دن ملدی

میاں محمد بخش دی کتاب ستر العشق :

میاں محمد بخش نے

سینف الملوک تے پوری دل سے ملن دی
داستان اپنی کتاب "ستر العشق" وچ
بیان کیتی اے کہ سینف الملوک نے اپنی
عشق دی خاطر بری دل ستر کتا اے۔

کہ برس بدیع الجمال اپنے نفس لوں مار
کا برس دل بیچ جاندا ہے۔

محبت دنیا عجب جہاں یارو ایسا دیکھا نہیں سہاں یارو

ایہ قلم دو جہاں قہیاں توں و دلو مشہور
یو دنیا کہوں نے ایسے وج انسان ذی
محنت دس داستان چہی ہے۔ ایہ دنیا و
آخرت دلو اس منزلان دس طرف اشارہ
کر ایسی ہے دنیا دس زندگی وج اگر انسان
محنت کرے تے اوہ کامیاب ہو سکنا ہے ایسے
طرحاں خدا اول سبب قہی کرے تان
وہی منزل اتے ابرہ سگدا ہے۔
کہندے نہیں:

بات مجازی رمز حقایق و نمان دنی مائے سفر العشق کتاب بنائے سبب چہی دج لائے

کہ کتاب داستان تے سفر العشق ہے مگر ایہ
وج کامیابی دار از دسیا گیا ہے۔ سبب
کہندے ہیں تلوار توں کہ دھون اور جلدی
ہے فتوحات کر دی ہے ایسے طرحاں انسان
دھون کوچ کر دے اوہ وہی منزل
تک ابرہ جاوے گا۔

نیت دی بایزگی :

اپنے مقصد توں
حاصل کرن لئی نیت دی بایزگی جائے
وی کہندے نیں جو انسان سبھی لگن نال
اپنے مقصد دی تلاش جاں رکھدا اے
افہ کہدے وی نامراد نیتیں مرڈا۔
کہندے نیں :

اسے کہندے معرکے اندر غرض قعد دی سادے
جو ڈنڈا سو پاوے مفت نہیں پرپارس

مطلب منزل تے ایڑن لئی اوکھ راہواں
توں وی گزرنانہ اے جیویں سبھاٹی
دی تلاش وچ **نسلیمان فادسی** نے مکر وول
سفر لیتا سی۔ افراسیاس سفر وچ انیاں
دی نیت سبھی سی اسیس لے کھانویں
انیاں دی ملاقات آپ صلی اللہ علیہ وسلم
نہیں سی ہوئی مگر مقصد پور ہو گیا سی۔
حدیث اے۔

انما العمال بالنیات

بانتک اعمال دا دار و مدار نیٹاں اتا وے۔

اپنے حدیث وی مہیاں محمد بخش دی گل توں
ثابت کر دی اے کہ منزل اتے ایڑن لئی
محنت دے نال نال نیت وی صاف ہوئی

جایی دی اس۔

سبھی لگن کے جذبہ :

صیاں محمد بخش کینہ نے
جیڑا بندہ سبھی لگن نال محنت کر دیا اس
توں اس محنت دا بھل فرود ملدا اے۔

لوڑن دا لاریبانا حال لوڑ لیتی جس سبھی
لوڑ کر بندہ جو مر ڈا یا لوڑا دیں لگن لپی

جیڑا بندہ ادے راتوں والیں مرڈ
آدنا اوہ ناکام ہو جاندا اے قرآن پکڑ
اللہ فرماندے۔

وان لیس لالساں الاماسع

اور الساں واسطی ہو، کچھ نہیں سوائے
اوس توں جدیجے لے اور محنت کر دیا اے۔

مینوں جیڑی دھن تک باندی اے
فیہر ادس توں بندہ نہیں
راتاں وچ دی سنرا اے مینوں دن
دی ٹریاں لڈا نہیں

میں نیازی الیس گل توں ایج مینوں
کردے نہیں نہ بد بھوں میں مقصد دا اشتیاق
ر لندا وان فیہر ڈان ہوں با رات
میں منزل اے ابروں لے محنت کرنا وراں۔

عبر و میت دن لعین :-

اللہ تعالیٰ نے انسان

نوں عبر دن لعین کہتی ہے اس لیے طرح مینا
محمد بخش لہندے میں عبر نال محنت کرے۔

جہاں تک سائنس ز اس ناپوں سائنس نے
ڈھونڈ کر نوں میں ناپیں پٹ کیوں تا
پاسا

کر منزل دور ہے مگر عبر اور محنت نال اوس
حاصل لینا جاسکدے کیوں نے جلدی ہے
تم شیطان دے اے اوس نے عبر نہ لینا اور
مرند ہو گیا۔

آس و امید دا درس :-

انسان نوں اللہ

نے آں امید دیتی ہے جس دی بنا ہے اور
ساری زندگی سفر کر دے اور مینا صاحب

کے جعل جعل بار ناپا رہیں میت اک دن پوری
پاسا

بعثت منگن جڑے محمد اور اک بعد اکا سا

لہندے میں لیں انسان نوں نا امید نہیں ہونا
چاہی ہے۔ "مالیو سی لہز اے" اور مسلسل
بد و جید انسان نوں کامیاب کر دیندی ہے۔

آٹن صدھوں اسلام دی تبلیغ شروع
کیتی مہد واک آب دے جانی دشمن بن
گئے مگر آب نے امید نہیں تھی۔ واقعہ
طائف توں دی ایسے عشق لکھدا کہ
سے دی حال وجہ تا امید نہیں ہوتا چاہیے۔

فنائی المرشدہ :-

میاں محمد بخش تصوف
دیہاں منزلان بیان کردے ہیں۔ پہلی منزل
عشق عشق خیاں قدر نہ میرا میرا صاحب
توں وڑ پاتاں
میں گل کلیاں دارو دارو ارحل جہاں
سناٹوں

مرشدہ لئی اپنے آب توں معانا اے۔ کہ
مرشدہ ہی فیج راہ و لگانہ اے۔ باقی
صوفی شاعر ادبی طر حان اور وہ مرشدہ
لئی اپنے آب توں خیاں کرن لئی تیار
نہیں کندی تے میں منہ امرشدہ اوجا
اے اور میں اوس دی خاک یاں۔ اور
مرشدہ دی ذات وجہ اپنے آب توں
فنا کر لندی نہیں کندی نہیں

مرد بعلر المرشدہ میرا شاہ غلام محمد
ایل شریعت ایل طر یقت دانگ امام محمد

عبر دی لقیں :

میاں محمد بخشِ عہر دی لقیں کردے نیں :
چپ رہیں لے موئی مجلسِ عبرتیں نامیرا
باغلاں وانگلوں رولا بانو میں نہ کوئی شریک

کہ انسان دی کامیابی دارازِ خاموشی
نال اپنے مقصد نوں پورا کرنا ہے اگر
اور رولا بانو تے لوگاتی نوں خبر
ہو جاندی اور ایس نال انسان دے
دل وچ وی غم و زنجیراں ہو سگدیاں ایس
تے انسان نوں حد اسی پار وی چلیاں
بہ تے رزل جایی دی ہے۔

فنائی اٹھ :

کنڈا نیں پیلاناں خدا
دا اے اور ایس دانان لیں دارا نا کام نیں ہوندا۔

اول حمد ثنا الہی جو مالکِ برم دا
اس دا نام چنان دوارا میدان نہ پر دا

ایس دی مثال اسی دوجی مخلوقات نوں
دی لہ سلندے آں تہ پر مخلوقی جیج سوہی
خدا دی تسبیح کر دیں اے غیر سب اپنے
کم کاج وچ معروف ہو جاندے نیں۔
جیویں وارث شاہ کنڈا نیں :

بڑی جوئیدی نال جاں لڑا پاندے
پیاں ڈد لہ وچ مددھانیاں نیں

دنیا دی بے نیائی :-

میاں صاحب

الحسین دنیا دے فانی و جو دے انکار
کرت نہیں لکندے نہیں الیہے ختم یون
والی اے۔

دشمن مرے تے خوشی نہ کرے سمجھاں دیں مر
جاناں

ڈیڑے دن لیا محمد اور اڑوں لوں ڈب جاناں

قرآن لکندے اے۔ وما الحیوة الدنیا الا لہو
و لعبہ

”دنیا سوئے کھیدہ نما شے کھین“^{۴۴}

بے فیض لوکاں دی زندگی:

اگر انسان

دوسرے انسان دی مدد نہ کرے تے اس دی
زندگی دا مقصد ہی ختم ہو جاندا اے۔

دنیا تے جو کچھ نہ آوے اوکے سولے دینے
اس بے فیض سٹی لو لوں بیزیاں الیہ

عبادت لئی تے فرستے وی بویٹ سن۔ مگر

اللہ نے انسان پوں بیدا لیتا دوسرے
لوکاں نال خفا تلوں کرن لئی اور میاں

صاحب لکندے نہیں خود عرفی بیزیاں
نہہ کلا ہی خفا اے۔

گناہوں توں شر مندگی :-

میاں محمد بخش

خدا دے سانس پینیں ہوں توں شر مارے
نہیں۔

میں باہلی شر مندہ ہو تا پھر بانال گناہاں
کیو آس تو ادس دردس نا کوں پور بنایاں

گنہگارن صرے اعمال نامہ وچ تے کوئی ایسی
گل بیتی جنوں ویکہ کہ روز محشر اللہ صینوں
معاف کر دے وگا۔ بلکہ انہاں توں امید
اے تے آں اللہ دی رحمت نال کہ اوہ معاف
کردے وگا۔

اخلاقیات دا درس :-

گنہگار نہیں ہر

بندہ اور نیک وچ لیے فرق آے۔

ہر بندہ دی محبت ایویں جو میں دکان لو بار

بروے بھانویں پنج پنج لیے خنقا لین ہزار اس

نیک بندہ دی محبت ایویں جو توں دکان لٹا اس

سودا بھانویں نے ناں ہے کھلے آدوں ہزار اس

کہ اگر بروے بندہ دی محبت اختیار کر

لے تے انسان ایویں خراب ہو جائے

اے ہرے جنڈ بندہ نال اپنے تے اوس

داکھ نہ تھو فائدہ انسان دی اپنی

زندگی وچ ہی ہوندا آے۔

DATE: _____

DAY: _____

عشق حجازی توں عشق حقیقی دل سفر ہے
 محمد کنش نے عشق حجازی توں حقیقی
 دل سفر کرن دی بشرط دسی اے کہ
 جدھوں انسان مرشد نال دل لائندہ اے

جہاں طلب قصہ دی بیوس سن قصہ نوش بیوس
 جہاں جاگ عشق دی بیس جاگ سو پیا روس

غیر اوس توں لے بل ہی سلون نہیں
 آؤندا اور اس ب سلون وج پر گیا
 اوہ اللہ دی طرف متوجہ ہوندا اے پر
 جس بندے توں عشق نہیں ہوندا اور
 عرف ظاہری دنیا وج معروف رہندا اے۔

آخیر لائسنہ ہے

آخیر وج میان محمد کنش
 دے فیالات توں ایس طرحان بیان
 کراں دے کہ اوہ انسان توں محنت
 دا درس دیندے نیں، آس امید اور
 ثابت قدمی دی لعین کردے نیں۔ نال
 بی انسان دی اصلاح وی کردے نیں کہ اور
 پر بندے دی محبت توں دور رہو اور
 سماجی برائیاں اور خود غرض لوکاں توں
 وی کنارہ کشی کرے۔

سوال نمبر 2 - سلطان باہو نون پیدار۔۔۔

تعارف :-

سلطان باہو دس ستاعریں "سی حرفی"
اس الیس توں مراد اس عربی زبان دس تریہ
حروف خالی ہر اک اک حرف توں اک یا
اک توں ودھ بنایا اس۔ الیس بند توں
بیت آکھیا جاندا اس تے بیت دس جمع ابیات
اس اور انیاں دس کتاب توں "ابیات باہو"
آکھیا جاندا اس۔ باہو دامطلب اس اللہ دا
ذکر کرن والا۔ نے اگر باہو توں الشارک پڑیہ
تے **وہاب اللہ** داسناں بن جاندا اس۔ ایہ
ناں انیاں دس والدہ محترمہ مائی راسنی آکھیا
سی۔ سو دا لفظ انیاں دس کلام دس نمایاں
نشانی اس۔ سلطان باہو نے اپنی شاعری وچ
فلسفہ عشق اتے روشنی پائی اس۔

باہو دا فلسفہ عشق :-
حضرت داتا گنج بخش اپنی کتاب **لشف المحبوب** "ع
وچ لکھدے نیں :-

"محبت جہ عفووں اک خاص حد توں ودھ
جاندی اس تے اوہ عشق بن جاندا
اس"

سلطان باہو وں عشق توں شریعت
 اتے فوجیت دیندے نہیں کیندے نہیں عرف
 باہو گھوٹے باہو گھوٹے اتے کالک بن کے فخر
 نہیں نہیں بیوندا نہیں وں فوجی لوگ
 نہیں وڈا عالم نہیں۔
 کیندے نہیں :

علم باہو جو کرا فیری کافر مرہ دیوانہ ہو

کیندے نہیں جہوں انسان حقیقت داران
 یا توں فیری اوجہ کل نہ کرا تے فیری بھانویں
 کافر مرہ۔

عشق دیاں منزلان :-

⑤

وعدت

عاشق اپنے عالی وجود دا
 انکار تے محبوب دا
 حقیقی وجود دا انکار
 کر دے۔

①

شریعت

محبوب دیاں ہفتاں سن
 تے عاشق دے دل وچ
 مشوق پیدا ہوندا۔

④ معرفت

عاشق محبوب دے
 طلب وچ اپنے آپ
 توں کم لڑ کیندا۔

② فریعت

عاشق دے دل
 وچ محبوب دے
 طلب پیدا ہوندا۔

③ حقیقت

محبوب دے خدمت
 وچ حاضر ہوندا۔

عشق دا درجہ

عشق آ ایمان :

اوه عشق نون ایمان
نون اوجا جانده نین کینده نین ایمان
دا اگلا درجه عشق آ۔

ایمان سلامت پرکون منج عشق سلامت ہو
منج ایمان شرماون عشقون دل نون
غیرت ہوئی ہو

لوک کینده نین سالون ایمان دی
حوت نقیب ہو و مگر باہو نون اللہ
دی ذات نال عشق آ اور اوه کینده
نین میری حوت دی ایسے حال حوج ہو۔

عشق دا حدہ :

کینده نین عشق ایمان
دا اگلا درجہ آ۔ اوجہ الیس آ ابرون
لی ذی رہ محنت رزی پیندی آ۔

حسب منزل نون عشق پنچا دا ایمان نون
ضرر نہ لونی ہو

میرا عشق عشق سلامت رکھیں باہو ایمان
نون دیاں دھردلی ہو

اور ایسے مرتبہ انسان نون حسب منزل
آئے پنچا دیند آئے باہی سب اوس نون
تعلے نین۔

اور باہو دعا کر رہے ہیں کہ اللہ
انہیں دے عشق نون سلامت رکھے
کیوں نے عشق و جج عاشق ہے اب
نوں فنا کر لیں اے اور باہو لیں
نیں میں فنا ہو گیاں وہاں ہوں
اللہ میرے اوس مقام نوں قائم رکھے۔

عشق دیاں ادکرواں :-

عشق دی
میرا لہ آسان نہیں الیہ و جج
صفتاں دا سا منا کرنا بند اے بلال
دیشی وانلوں تہی ریت آتے لہنا بند
اے۔

عشق دی ہاء بد اے دا بالین عشق بہ
سکندھو
گتہ جان جگر و جج آوا ویکو کباب بند
ہو

ماہیوال وانگوں اپنا بٹ جہ
کا چھی دی تھان کباب بنا تینہ
نیرہ - حضرت زکریا علیہ السلام نوران
وانلوں آتے نال جہ نا بند اے
فیر ہک عشق دا اچھی مقصد ملدا
اے۔

فنا فی اللہ :

بایہ اپنی ذات نوں
اللہ دی ذات وچ فنا کر چکا سن اور
کیندے نیں میرے اندر اب اللہ اور
اوس دی خوشبو میرے سانس و وجود وچ بھلی لے۔

الف اللہ جیے دی بول مرشدہ من میرا وچ لائی ہو

نئی اثبات دا پانی ملیا پر رگے پر جانی ہو
اندر بولے منکے مجا یا جاں بھلنے آئی ہو
جیو مرشدہ کامل باہو جیے ابہ بولے لائی ہو

اوہ کیندے نیں اللہ دی یاد نال انہاں
دل سننے وچ خوشبو مہلن لگے مئی اب۔
اور اوہ اوس خوشبو نال خوش نیں
کینے نیں اوہ خوشبو دین و لا انہاں
دا مرشدہ اب جس نے انہاں دا
سینہ ایمان دی روشنی نال منو کر
جھوٹا یا اب۔ اوہ کیندے نیں اللہ میرے
اندر اب۔

اپہ تن رب سے دا قرہ وچ با فخر تعالیٰ ہو ناں کر منڈت خواجہ خردوں ترے اندر اب جیانی ہو

وحدت الوجود دا تصور پیش کر دے نیں
کہ اللہ باروں پیش لکھنا بلکہ اوہ انسان
نہ اندر اب۔

مرشد دادیدار ۹

با یو کیند سئین

مرشد دی یاد و ج ترو پ ریب سئین
اور کیند سئین که اگر اثناں دا
ایہ یو اور جو داکو بن جاو
اور اوہ لکھوی اپنی اکو بندہ
کرن غیر اوہ مرشد د دیدار لون

ایہ تن میرا چشمہ یو داتا مرشد ویکو نہ

رجاں یو

لون لون داتا لکھو لکھو چشمہ اُن کھولوں

تا اُن جہاں یو

اثناں دُعبیاں صبر نہ آداتا یو رتے دل بھجاں یو

مرشد دادیدار ابا یو لکھو کرو اُن جہاں یو

سیر اب سئین یون گے - کیند سئین

میرے لئی تے مرشد دادیدار ہی

جج اور عمرہ اے - میں صاعہ مدیے

جائے لیکھ لیکھا وے - ایہ وحدت آلو جو

دی طرف وی اشارہ کر دیا کہ اگر

اللہ انسان دے لیکھا اندر اے

غیر صاعہ جائے لیکھ لیکھا اے ایہوں

اے اندر تلاش کرو تاج طہرے

دی لوڑ نہ ہو سالی -

ضمانی الذات ۵

باسمہ کندے میں اللہ
تعالیٰ آیت اجا اب میں اوس نون کیوں
حاصل کر سکتا ہوں۔

میں کو بھی میرا دبر سوینا کیونتر اس نون بھانوں
یو

ناں سوینی نان دولت ہے کیونتر بار مناواں یو

کندے میں میرے کول آ اتنی دولت نہی
کہ محبوب بھانوں حاصل کرواں ایسے دولت
توں مراد اعمال میں کندے میرے اعمال
وی آئے ایسے نہیں کہ اور ہا دیدار سغان

جو میں شاہ حسین کندے میں ۵

انی حینو جو لایا

نہ اوس مول نہ لایا

نہ ادہ منلیا نا بر نایا

نہ اوس لندہ نہ سبایا

جو آیا سو آیا

جو میں شاہ حسین وی کندے میں

ذات دائمی نال میری اتنی اوقات

نہی کہ ایسے محبوب تک اپر سغان

ادہ وی اعمال دائر کر ایسے نہیں

کلمہ دا ورد :

کلمہ دا ورد سلطان باہو
 دے کلام دی آں نمایاں نشانی اے۔
 اہل کلمہ نہیں علمہ شریعت و حج داخل
 ہون دا آں ہویا اے۔

کلمہ نال نبی دعوے کلمہ نال و بیانی ہو
 کلمہ میرا پر لیا جنازہ کلمہ نور بیانی ہو
 کلمہ نال نبی جانان کلمہ ربا صفائی ہو
 سر ہن حال شیطانوں باہو بیانی صاحب
 آپ بلائی ہو

باہو کلمہ نہیں انبیان دی زندگی دے
 آغاز توں انجام تک کلمہ اور دعائیں
 سفر اے۔ اوس لوں پر کلمہ ای
 حبت مرگی اور ایمان دی اوس
 لوں پر کلمہ ای اور ایہو و گا۔
 آپ نے فرمایا :-

”کلمہ میرا قلعہ اے جس بندے نے
 کلمہ لوں پر لیا اور میرا قلعہ
 حج داخل ہو گیا اور جس بندے
 نے قلعہ میں نیت نال کلمہ پر لیا اور
 حد بستان حج داخل ہو گیا“

آخیر لاسہ :

مدنی گل الیہ و سلطان
 باہو دی شاعری سی حرفی سی جدھے وچ
 اوہ فلفلفہ عشق نوں بیان کردے نیں
 انیہاں دی شاعری وچ فنا فی اللہ
 فنا فی المرستہ اور فنا فی الرسول دیاں
 منزلان و دی دسیاں لئییاں نیں تال
 بی قلم نوں شریعت دآمدہ دسدے نیں۔

سوال نمبر 3 -

ڈاکٹر فقیرنا الیس د لکرنی د لوکاں نوں کیجے

سنیا د تال 4

تعارف :

ڈاکٹر فقیر محمد فقیرنا وی الیہ سنیا
 د تال جسر امیان محمد بخش ایسی شاعری
 وچ دتالے۔ ڈاکٹر فقیرنا دی کتاب داناں
 موآتا و جس وچ اصل ت حصول دا درس
 دتا گیا اے۔ انسان دی زندگی دا اصل مقصد
 کیجے اے اور اس نوں حاصل کرن واسطے
 انیہاں لکریاں منزلان ط کرناں بندیاں
 نیں اور آٹک انسان کس طرح دنیا اور
 آخرت دو نوں وچ نا کام ہوندا اے۔

قرآن پاک دا اصل مقصد :

ڈاکٹر فقیر

محمد فقیر لکھنڈا نہیں قرآن کا اصل مقصد انسانوں کو صحیح راہ و پیمانہ اگراہج دے مسلمانانہ مقصد آگے لے کر ان کو حیات انہوں بند کرکے انہوں کو صحیح راہ کو دینا ہے۔

نانے لوں میں وحی پرناں دیاں ناناں دے نارکو
قرآن لوں میں وحی گلا غلاناں دے نہ رکھو

ڈاکٹر صاحب لکھنڈا نہیں انہوں کو لو اہج
اپنی زندگیوں کو الیس دی تعلیمات
دے مطالبہ کرنا ہے۔ اہج مسلمان لیس
داشقا نہیں اوس دی وجہ انہوں تعلیمات
لوں دوسری ہے۔

دل لوں فقیر ریس اپو سبہ فرس
توں پر ہمایا قل قرآن سمجھیا لفظ نہ اس

ڈاکٹر صاحب لکھنڈا نہیں انہوں بھتہ تکلیف
ہوندی ہے الیہ ویکو کہ انسان مسلمانانہ
نہ قرآن پر ہمتے لیا مگر ایسے مقصد لوں
سمجھیں دی نوشتیں نہیں لیتے۔

آس کے امید دادرس :

فقیر محمد فقیر

دی شاعری مسلمانوں کو آس کے
امید دادرس وی دیندی اب لکین
نیں منتقل ویکو کر ڈرنا پیش جایی دا۔

کیوں ڈرنا ہیں ویکو کہ جھلا جھلا تبلیں
جائے طوفانوں دا پھین دل دا بھلا تبلیں
ب

بلکہ آس دا مقابلہ کرنا جایی دا اے۔
قرآن وچ اے : ”پر منتقل دے نال آسانی
اے“

منتقل نال کرنا ہی انسان آسان و دل
سفر کر سدا اے۔

سرت کعب اند پیرت د پیرت اتے کال
جین زو کجھ دستوں نوڑو موت دا حال
پیر میری ادے راکھیا تہہ لوٹی تلیں تان
نار لوٹی تیر ادے مرز یا بھجے دل اسمان

منیر نیازی لکینے نیں اگر منتقل وقت آ
گیا اے تے فقیر سانس دلے محنت رو
اور اوجھت بول حل کرے۔

آئیگی دی ننڈیا :-

ڈاڑھ فقیر محمد جاگا،

لوکاں دی ننڈیا رُدا میں کینڈا
جس انسان دی زنگی دا لوٹی صفد میں
انیوں جین داوی لوٹی حق میں۔

ادہ ویریں آپ اے آئیگی دا ادہ کھاندا اے
یرا بعل لوٹی

اللہ نون نہ آکو کجھ آپللیا ادس بیوں سنہی
زری گل سول

اور فقیر ادہ اپنی ناگھی دا الزام اپنے
حالات اے دھردیندا میں۔ فقیر محمد
فقیر کینڈا میں اللہ تے سبھ انساناں نون
برابر تیدا لیتا اے۔

تھان پکائی والیں مرڈیا میں رخ جدر دا
کیتا میں

زیریں یا ادہ امرت میں سب انت تے جاگ
بیتا میں

میر نیازی کینڈا میں میں آئیگی میں
اور نہ ہی ادہ حالات لوں الزام دیندا
میں کینڈا میں میں جدر لوں محنت شروع
کیتی فقیر منزل انا پروکھی ساہ بیاسی۔

شاعری دا اچھا مقصد :

انہوں نے
شاعری دا اچھا مقصد سست بندیاں
نوں جفانا سی جیڑا اپنی زندگی دا مقصد
بھلے سن۔

سنا شاعر جاگ تیرے ساتھ بکھلے بھان
تیرا سناں انیاں دے میں سوؤں گے بکھلے
لفیب

ڈاکٹر صاحب دی شاعر قیام پاکستان
دے ویلے دی لے۔ اوس توں پہلاں
مسلماناں نے جیڑا پان قریباں دیناں
سے اور جیڑے بعد چوں محنت میں
کرے میں انیاں دا سچ سچ لے۔

محبت و حوصلہ ہی بلہ سیری :

ڈاکٹر صاحب

انیاں لوکاں دا جیڑے محنت کرے میں
محبت و حوصلہ ہی درکارندے ہیں۔

مجبور ہوک چل نہ مجبوریاں نوں دیکھو
راہیاں توں نزل لائے دریاں دوریاں نوں
دیکھو

کندے میں انسان نوں نزل دے دوری
میں بلکہ اوس دی حوصلہ ہی نوں دیکھنا
چاہی ۱۱۔

صنیر نیازی کندی نہیں کہ جب عموں منزل
اول سفر کروئے بار بار کھلوک مشغلات نہ ہوگی۔

کہے نہ رکے کندی کہ رخ رخ کہ نہ بیٹا میں
کہے نہ ہر اک کھٹا کھٹے تلیا رخ جہم دالینا میں

آلوں واری جہ عموں منزل آئے بیچ جا ۶
آئے غیر اپنا حاسبہ سرو ایچہ حبیبی
ڈاڑ فقیر محمد فقیر دیند نہیں

حرکت آعلیٰ دانشاں :-

ڈاڑ فقیر صاحب

حرکت آعلیٰ دانشاں دیند نہیں کہ
حرکت نال ہی کچھ ترقی نہ ہو نہی اس۔

روٹی جواں دی وچ دی اس زور حیدری
تنتان داتوں پروتھیاں نان جو پان نون
دیکھ

کندی نہیں دو جیاں دے پروتھیاں
نالوں پتر اس انسان اپنی رکھی سکھی
کھاے انہوں ما با خرید ایچ کندی نہیں :-

رکھی سکھی کھاے کھدے اپنی ہی
وہیکہ برائی جو پان نہ رسائیں جی

آخر لاسہ :-

مدنی گل ایبہ کے دائرہ
فیر محمد فیر دی شاعری حرکتِ عمل
دی شاعری ایبہ وچ اوہ مسلمانوں
نوں اپنی تعلیمات اتے عمل کرن دا
سنگام دیندے نیں۔ جہوں انہاں شاعری
تکلیف مسلمان انتشار دا شکار سن مگر
یوں دے زمانے نوں ویکھیا جاوے
تے آج دے مسلمان لکھنوی دے درس اتے۔

سوال نمبر 4 :- 'بول میں دیا باویا' دی فکری
فنی خوبیاں دسو۔

'بول میں دیا باویا' دا تعارف :-

بول میں دیا باویا سجاد احمد دی کتاب
آ۔ جہدے وچ ایبہ انہاں نے مختلف موضوعات
اتے ڈرامے لکھے نیں۔ ڈرامے دیباں فنی
تہ فکری خوبیاں ایبہ نیں کہہ لے ڈرامے
وچ ان کیانی اتے بے لویں کردار
نیں 'اوس داندن بلاٹ' اتے 'زمانہ و
مکان' داوہی خیال، نفیاً بیابا ایبہ نوں
علاوہ آغاز نوں انجام تک خیالاں دی
مربوط تقویر لکھی اتے اور ایس وچ
سبق وی لکھیا اتے۔

'بول میں دیا باو یا' دس فخری فنی جو بیان

فخری فنی جو بیان

کہے وہی ڈرامے دیں لوڑاں "یونہی بیان نہیں اور کچھ جزئیات وہی یونہی بیان آتے اوس ڈرامے دیں بنیاد بنی جانے اور کیا انہوں انکاں ٹو یا جاندا ہے۔

بول میں دیا باو یا دے کردار "بول میں دیا جاوے"

دے کردار بھ تو میں نہیں اوہ حالات دے مطابق نہیں۔ جو میں ان ڈرامے آتے۔
"تبع دایماندرا" الیہ لوج کردار نہیں؟

سر خوش = ملدا مالک

الفا = اوس دا عمر

ان تھوٹا جیسا ڈرامے آتے جس وجہ انسان دی اندر ہی عمر بارے دسیا ہے۔ کہ انسان دا عمر مر گیا ہے اور اوہ معاشرتی پریشیاں وجہ ملوث ہو جاندا ہے۔ مگر وہ لہوں او دلعامیر جاگدا ہے اوہ اپنی اصلاح کر لیندا ہے۔ پر کردار توں تو لہوں رتی نالی بیان کیتا گیا ہے۔

ڈرامے وحج کیانی دار بلاٹ :

پروفیسر ڈرامے وحج

کیانی دار بلاٹ وحی موجود ہے۔ جو میں اُن
ڈرامے اے "بول مٹی دیا جاویا"

بلاٹ : سب سے بلند اقبال سے کمان وحج لگتا ہے۔

مدیہ ہم بری ہی میک اب وحج

پڑا وحی حقیقت لپنہ ہے

نورانی ناجی باوے نال گلاں کر دی ہے۔

انیاں گلاں توں متاثر ہوئے بری ہی وحی
کوٹوں جو تھدی کہ اوس دا باوا (مٹی دا)

واقع گلاں کر دیا ہے اور اوہ لپنہ اجی ماں ہے۔

سجاد احمد نے پڑا ہے دار بلاٹ وحی دیا ہے۔

کیانی دی خوبیاں :

سجاد احمد نے پڑا ہے

وحج منفرد کیانی وحی نکلی ہے جو میں اُن ڈرامے

اے۔ - **نمبر ۵** - الیہ خوبی الیہ وحی کہ

جہلوں را آدم خان توں نچرے وحج قید

کردتا جاندا ہے لوک ادعے لو لوں

اپنے آئے ہوئے ظلموں دا حساب لین لگ

جاندا نہیں۔ مگر مائی میراں ادعے واسطے

جو وحی لپوندی ہے۔ کیوں بے جاواں

سہ دیاں سا بچیاں یونہ یا نہیں الیہ الیہ

ڈرامے وحی خوبی ہے کہ معاشرے وحج

برے کردار وحی نہیں مگر ماں ماں یونہی

مفالمے وچ ردائی تے تسلسل :-

پر ڈرامے وچ

کردار ایں دے درمیان مفالمے ردائی تے
تسلسل نال بولے جا رہے نیں :-

سرفوش :- سرفوش دے اندرون آواز آوندی اے بوجھدا توں کون اے
الفبا :- میں پر اخیتر آں

سرفوش :- بھقوں آیا وین میں تے باہر تاء لواتے نیں

الفبا :- میں باروں بنیں اندرون آیا و اں

اور میں کی سال پیلوں تریاں برائیاں دے ج توں

و کہہ پویا ساں

سرفوش :- گل سبھی جاندا اے۔

ڈرامے دے عقیدے :-

پر ڈرامے وچ عقیدے

کہنی گئی اے جیویں اں ڈرامہ اے "گھگھو گھوٹ" :-

تعمیر :- سرس :- مرافا

لارا :- ناچی :- نوکرانی

بیلیم :- لکھی :- بیچار :- نوکر

تینوں منڈی اے جاندا نیں سرس کم آلامندہ

خریدتا اے جدکھاں ناں وے بیچار او س

اے اکھ اے لکھی دی۔ لارا اپنے لئی

کر دی خریدتا اے تاہر اپنی جسمانی ضروریات

پوہیاں رے۔ او دکھاں ناں وے

سکھن۔ بیون اوہ واپس گم آوندے نیں۔

ڈرامے دی اں حاصل ہوئی اے کہ ایہیں

وچ عقیدے پوندے اے اور "بول مٹی دے باویا" :-

دے پر ڈرامے وچ عقیدے اے۔

گھبٹوں دی جوی :

مصنف دی جوی ہوندی

اے کہ اوہ تمبید جوں باد ڈرامے و ج
گھبٹوں یا دیندا جس جوں بعد لگا اے کہ
مسئلے حل ہئی نئیں ہونا۔ جو میں "گھبٹو گھوڑا" ^{۴۴}

و ج جہ گھوں لارا سلگھنی جوں جھیر دا اے
کہ تے قارین جوں لگا اے کہ تے ہون
مسئلے گھیر ہو گیا اے مگر نال ہی ۱۹۰۵
مسئلے دا حل وی دسدا اے۔

نمبر ۵ : ڈرامے و ج وی قارین جوں لگا اے
تہ ماٹ میراں جوی و ج زیر ملا یا لہوے گا ایسا
مسئلاں داخل : بدہ بین واسع۔

مگر ڈرامے دی جوی

ایہ وی اکھاؤ جوں بعد ادھے و ج
سلگھاؤ دا موڑ وی آؤندا اے۔

گھبٹو گھوڑا : سلگھاؤ سبیا، ویکھ

ایسا ہوندا اے اور ۱۹۰۵

سلگھنی جوں آں منتر سلگھندا اے جہ بعد نال
اوہ لارا جوں نثر و انگوں دسنگ
پیندی اے اور لارا ہوش ہو جاندا اے۔

نمبر ۵ : ڈرامے و ج وی ماٹے زیر

نئیں سی ملایا اوہ کیندی اے میں

۲ اگر سہرے سائیں دی ماں ساں تے

جھیر جوں وی میرا ہر اسلے اور چوڑی

کھا۔

پرکھیاں دا انجام :-

پرکھیاں دا انجام

ہوندا اے۔ کجھ لہانیاں دا انجام اچھے
ہوندا نہیں اور کجھ دا کجھ۔ مگر ایہیہ
وجہ قارئین لئی سبق ہوندا اے۔

جہو میں اُن ڈرامہ اے ^{بھلا منی} دیا باو یا ایہیہ
وجہ انجام اے "دل دی سچائی" کہ
اگر انسان سچے دل نال کجھ وی کرے

ادہ ایہا مقصد پاسلدا اے۔ زوفی باو نال کلاں دا
زوفی : باو جی تو انوں سے توں اچھا کون لگا اے
باو : زوفی اچھا لگا اے۔

زوفی : کیوں ؟

باو : زوفی دا دل سے توں اچھا اے۔

آخیر لاسہ :-

بول منی دیا باو یا "وجہ"

بچ ڈرامے میں ضیاں راہیں مصنف
انہ قارئین توں سبق دیندا اے اور پر
ڈرامے دیاں تو بیاں وی بیاں ردا
وہ پر ڈرامے دا آغاز عقیدہ توں
کردار اے کردار محم تویں نہیں اور
بلاٹ وی موجود اے۔ اور پر ڈرامے
وجہ انجام وی دسیا لیا اے کہ اچھا
دا انجام اچھا نال اور برائی دا انجام
برائی نال ہوندا اے۔

سو انجری ۵:

جو نگرہاں ان طرز و مزاج دی
ان جنی لکھت ان: ویر و ارد:

تعارف:

ارشد میر دہ لکھتے داناں
جو نگرہاں ان جس وج سماجی، سیاسی موضوعات
ان طرز و مزاج اردے نیں اور ایس دہ راہیں
قاری دی توجہ اصل مسائل ات اردین دی
کوئٹن اردے نیں۔ لکھتے اوہ لکھتے لوں
کہنے نیں جنہوں کجڑے تہ تون لکھ۔ جو نگرہاں
وج ارشد میر دہ لکھتے نیں:

۱۱ چاچا لورا ۱۲ تقریر دا فن ۱۳ آندہ لواندہ

۱۴ بگ

۱۵ رل د اول

جو نگرہاں

۱۶ جنی حیرا

۱۷ حقہ پر سیا د ایر دھان

۱۸ جھان

۱۹ پھے دینج

۲۰ جہاں جنی

۲۱ لیس د اسفر

۲۲ بروئے

۲۳ بندہ و نائی

۲۴ دیا ہے

جو کھڑاں دا دیر داں :-

۱- سبھی تہ سبھی نکھت "جو کھڑاں" وج

ارشد میرن سبھی تہ سبھی نکھت لیتن اے۔ مثلاً
انہاں دا آں التنا تہ اے دیا ہے جدے
وج کھندے نیں کہ آجکل پر کوئی دیا ہے
لکھن گن پیا اے اور اوہ دن دور نیں
جدے لوں پنڈ اں دے وج تہاں دے وج
بسل لٹکا لٹکا دین گے دیا ہے لکھو لو
دیا ہے لکھو لو "لٹکا تہ مزاج اے مگر
انہاں معاشرے دی حقیقت بیان کر دیتی
اے کہ التنا تہ اے دیا ہے دا حال کس طرح
برا ہو تہا اے۔

2- امتحان نظام دی خرابی

۱۰۹۱
التنا تہ لے دا رولا "دے ذریعے امتحان
نظام دی خرابیاں بیان کر دے نیں۔
کھندے نیں کہ آجکل پر شیخ وج
مسئ نیں اور امتحان نظام دی اوس
توں باہر نیں۔ امتحان وج استاذہ
بجیاں توں بول لواندے نیں جس
دی وج توں نقد داراں دا
حق کھا لیا جاندا اے اور پورا نظام
الیں دی لپیٹ وج اے۔

سرکاری حکمیات و جج بد عنوانی :

ارشد میرا ہے
البتائے "جی جی" جج سرکاری
حکمیات کے جج ہون والی بد عنوانی
داؤ کر رہے ہیں لکن نہیں جتنے
سرکاری افسر کے اوہ بد عنوانی
و جج ملوث ہیں۔ اسوقت لکن نہیں
تفسیر کوئی سرکاری کم کر رہے ہیں مگر نالی
لکن نہ نہ جیڑے کوئی اسوقت نہیں لکن
اور اسے لکھا ہے لکن اسکا جج
لکھتی رہتی لکن نہیں۔ جسکی وجہ توں
بد عنوانی بہت زیادہ ہے۔

ثقافتی خوبیاں :

انہی ثقافت
توں کی اجازت لیتا ہے جو میں سادگی
ثقافت کے ایک بننا انہی کے اپنے دیباچے
ایک وجہ اسکی جوہی توں اجازت لیتا
آ۔ ایک دیباچہ : ① را حقیقتی
ایک ② لیتا ہے ایک ③ کثیر ایک و غیرہ
ایک کے فائدے :

ان انسانوں کو سر
اور گرم موسم توں محفوظ رکھتی ہے۔ یعنی
اوہ اسے البتائے جج طرز و مزاج کے
نال نال فائدے اور نقصان کی سزا
رہے ہیں۔

معاشرتی برائیاں :

کنیڈے میں معاشرے
 وح لیت ذی بارہ برائیاں ہی نہیں جیوں
 اے اتنا تہ اے آندہ گواندہ کنیڈے میں
 دو سمیٹے ہیں :

سے پاس آلا سمیٹے ← یو لیس وح اے

کچھ پاس آلا سمیٹے ← رن مرید اے

یو لیس آلا یو لیس وح اپنی نوکری ایماندا
 نال نہیں کردا اور جیر ارن مرید
 اے اوہ زناشی دے اتنا قلع لگ گیا
 اے کہ انہوں یو کوئی شے نظر ہی نہیں
 آؤندی۔

مولویاں دا کردار :

البتہ میرا ہے
 اتنا تہ "تقریر دافن" وح کنیڈے میں
 کہ مولویاں نوں تقریر ارن دا اتنا
 فن لیو نہ اے کہ انیاں دے جان
 توں بعد جوئی بولا "اٹ کھو" کا
 شروع ہو جاندا اے۔ دراصل اوہ
 اشاء ہر ایسے میں کہ معاشرے وح
 مولویاں نے جیر ہی بنا ہی جانی اے
 انہوں مختلف فرقیان وح تعظیم کرک
 اور اے دوسرے دے خلاف جذبات
 اجاڑ کرک ایس نال معاشرہ منقسم اے۔

غریب لوکاں اتے ظلم :-

غریب لوکاں

اتے وڈیرہ لھیاں دا ظلم ہو رہیا وے۔

انے انتہائی "بندہ و نالی" وج کیندے

نیں بندہ و نالی بندہ دے سارے

کلم کردا اے۔

① گم تھدا اے

② تھندے لاندے

③ ویبا ویاں، فوتلیاں دے دیکھاں یگاندا

بندہ دے وڈیرے لوک انہوں تھوڑے

فیس دے دے بندہ دے سارے

کلم ادے کولوں کرفا ندے نہیں۔

شری زندگی دے مسائل :-

شری زندگی

وج وی لبت مسائل نہیں۔ سبھ کولوں

وڈ لھا مسئلے لبتیں وج سفر زنا وے۔

ارشد میر دا انتہائی "لبتیں" دا سفر

البتیں دی پوری نمائندگی کردا اے۔

معنی کیندا اے۔

بیدل تھوڑے درکار

لبتوں لبتیں رہا ویا

کہندہ لہیں حج سفر کرنا اتنا برا ہے
کہ اللہ نے لوگوں کو پتہ دیا کہ اللہ ان
بجائے سفر کرے۔
کیوں نے ان سے کہا کہ شہر دہاں
سڑکاں دی خالت ناریں اس اور
دوے سے ڈائیو لہیں توں جلانہ
ایسے نہیں لگا سارا اندر ریل گیا ہے۔

حقہ کا رنگ

ارشد میں کہندے ہیں
حقہ کا رنگ شروع توں سادوں
ثقافت آئے ہو جو دسی ہیں۔
پر یہاں پر دعان "حج لہندے ہیں
حقہ بیاہر ستاہ طفر رنگوں حج
ہی اپنے نال رکھتے ہیں۔

بلبل کو باغبان سے نہ بیاہر سے گلہ
قسمت میں لگتی تھی قید فعلی بیاہر میں

اوس توں علاوہ علامہ محمد اقبال ہی
حقہ دے سٹو عین سن اور پروت
حقہ اپنے نال رکھتے ہیں۔
دے وچ پر بیاہر ندی اور اولیں
حج حقہ زلفا جانہ لہیں اہ
پر بیاہر دعان ہی ہے۔

دائے سن و اس مرد :-

دائے سن طلب

عورتاں نوں پھیرنا الیہ اے اخلاق

توں گراوٹ اے۔ ارسدہ مرد

انشائی "جا جا نورا" وچ او لیس

نوں بیان کیتا لیا اے۔ کیندے نیں

"جا جا نورا" لہیاں لہیاں پھیرنا اسی

ا لیس توں علاوہ دائے سن توں

دی ناز بیس سی آؤند ا ادھی وچ

توں لے کر برباد ہوئیں۔

ارسدہ میر اپنے پر انشائی وچ معاشرے دے

وچ موجود افراد انہاں دے اطوار اور

آداب و اطوار بابت دیکھدے نیں۔

الیہ وچ طنز دا لہو الیہ وکے

جا جا لہیاں لہیاں پھیرنا اسی کہ اور

شران دا شفا کرنا ریا وے

تے اے دن سچ سچ شرا ریا اور جائے

نوں تریلیاں آؤن لگ بییاں۔

لوکاں تے پوچھا جا جا توں تے

شران دا شفا کرنا ریا وے

توں ابید توں ڈر گیا وے۔

جا جا کیندے ا میں کہ توں ڈر داساں

ا وہ ڈر اندا سی تے میں ڈر دے

ساں۔

صدی کل ۵۰

ارشد میر دے جو دہ النشایہ

نین اور پر النشایہ فرج اورہ معاشرتی

برائیاں لوں طر و مزاج نال اجاڑ

کردا۔۔۔ جیویں پو لیس و اس صہ

کلو نیاں دی جگہ تو اینیں ردا الیہ

طر یقہ اس طر دے نال پو لیس دے مع

وج بہتی نال تھی افسراں دی نندیا

لرن دے۔

